

Заняття 1

Тема 1-2. Вступ до історії. Стародавня історія України

Обов'язкові дати:

- **1 млн років тому**- поява первісних людей на території України;
- **IV - III ст. до н. е.**- розселення племен трипільської та середньостогівської археологічної культури;
- **VIII - VI ст. до н. е.**- Велика грецька колонізація
- **V - VII ст.** - Велике розселення слов'ян

Обов'язкові терміни:

Історія – це наука, що вивчає минуле людства на основі різних типів джерел (усних, писемних, речових, тощо).

Історія України – це наука, що вивчає розвиток конкретно українського народу від найдавніших часів до сьогодення.

Археологія – наука, що вивчає первісні, стародавні та середньовічні матеріальні пам'ятки (стоянки, поселення, поховання, знаряддя праці, зброю, посуд тощо).

Хронологія – історична дисципліна, котра встановлює послідовність історичних подій у часі.

Історичне джерело – усна/писемна/речова пам'ятка історії, котра надає можливість досліджувати минуле людства.

Причини – глобальні явища, які відбуваються в суспільстві.

Привід – локальна подія, яка вплинула на початок іншої події.

Плем'я – об'єднання кількох родів, які мають між собою стосунки, спільні органи влади, духовну та матеріальну культуру.

Первісне стадо – найдавніший колектив людей (30-40 осіб), що об'єднувалися з метою виживання.

Сусідська община – об'єднання окремих сімей, не пов'язаних між собою родинними зв'язками.

Цивілізація – людська спільнота, яка впродовж певного періоду часу (процес зародження, розвиток, загибель чи перетворення цивілізації) має стійкі особливі риси в соціально-політичній організації, економіці та культурі (науці, технологіях, мистецтві тощо), спільні духовні цінності та ідеали, ментальність (світогляд).

Археологічна культура – поєднані спільними рисами речові джерела, що належать до одного історичного часу і поширені на певній території.

Палеоліт – давня кам'яна доба, найдавніший період людського суспільства. Щодо тривалості палеоліту є різні думки (від 3 млн до 100 – 150 тис. років тому). Кінець палеоліту датується близько 13 тис. років тому (12 000 – 10 000 років до Р. Х.).

Мезоліт (Середня кам'яна доба) – епоха кам'яної доби (X – VII тис. до н.е.), що була перехідною між палеолітом і неолітом.

Неоліт – нова кам'яна доба (VII–V тис. до н.е.), що заступила палеоліт і мезоліт та передувала мідній добі, заключний період кам'яної доби.

Неолітична революція – історичний період переходу в епоху неоліту від привласнюючого до відтворюючого типу господарства, це пов'язано з виникненням тваринництва, землеробства. Цей процес сприяв виникненню міських поселень, ремесел та писемності.

Енеоліт (Мідна доба) – назва перехідного часу від неоліту до бронзової доби, яку застосовують археологи в зв'язку з появою й поширенням у той час виробів із міді.

Бронзовий вік – історичний період, який прийшов на зміну енеоліту. Характеризується виготовленням бронзових знарядь праці та зброї, появою кочового скотарства, поливного рільництва, писемності, рабовласницьких держав.

Привласнювальне господарство – форма господарства, що ґрунтується на вилученні з навколишнього середовища продуктів харчування, створених природними процесами (мисливство, рибальство, збиральництво).

Відтворювальне господарство – тип господарства, за якого необхідні для життя засоби людина виробляє самостійно (землеробство та скотарство). У цьому випадку люди вже споживають продукти, створені власне ними.

Ранній залізний вік – період в історії людства, коли люди почали використовувати залізо для виготовлення знарядь праці (VIII ст. до н. е. – IV ст. н. е.).

Стоянка – неукріплене давнє поселення людей кам'яного віку.

Джерела історії України

- **Речові** (залишки жител, знаряддя праці, посуд, одяг);
- **Усні** (міфи, легенди, казки, народні пісні);
- **Писемні** (літописи, документи, щоденники, мемуари);
- **Антропологічні** (залишки людських поховань);
- **Мовні** (лінгвістичні) явища, які відображають процес розвитку мови;
- **Етнографічні** (побут і звичаї народу);
- **Фоно- й фотодокументи.**

Періодизація стародавньої історії

Кам'яний вік	Палеоліт (давній кам'яний вік)	ранній	1 млн. – 150 тис. рр. тому
		середній	150 – 40 тис. рр. тому
		пізній	40 – 10 тис. рр. тому
	Мезоліт (середній кам'яний вік)	10 – 6 тис. рр. тому	
	Неоліт (новий кам'яний вік)	6 – 4 тис. рр. тому	
Енеоліт (мідно-кам'яний вік)		4 – 3 тис. рр. тому	
Бронзовий вік		3 – 1 тис. рр. тому	
Ранній залізний вік		VIII ст. до н. е. - IV ст. н. е.	

Кам'яний вік

- **Палеоліт** — давній кам'яний вік: від появи людини (бл. 1 млн р. т. на території України) до X тис до н.е.
- **Мезоліт** — середній кам'яний вік: X – VII тис. до н.е.
- **Неоліт** — новий кам'яний вік: VII–V тис. до н.е.

ПАЛЕОЛІТ (давній кам'яний вік)	
Хронологічні межі	1 млн - 10 тис. років до н. е.
Природні умови	Спочатку теплий і вологий клімат, згодом - льодовиковий період
Характерні риси	<ul style="list-style-type: none"> • Залюднення території України пітекантропами. • Основні заняття людей: збиральництво, загінне полювання на дрібних тварин, мамонтів, зубрів, північних оленів. • Знаряддя праці – рубила, скребла, сокири, списи, ножі. <p style="text-align: center;">Поява неандертальців (150 – 100 тис. років тому).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Опанування вогню. • Заселення печер, облаштування штучного житла. • Формування абстрактного мислення та мови. • Панування матріархату - епохи в розвитку первіснообщинного ладу, що характеризується панівним становищем жінки в суспільстві, спорідненістю за материнською лінією. <p style="text-align: center;">Поява людини сучасного фізичного типу – людини розумної, або кроманьйонця (40 – 35 тис. років тому).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Людські колективи: стадо, пізніше родова община (колектив кровних родичів, що разом проживають, ведуть спільне господарство). • Поява перших релігійних вірувань - тотемізму, анімізму, магії • Формування абстрактного мислення і мови, мистецтва
Людські стоянки	Селище Королеве на Закарпатті; Мізинська стоянка на Десні; Кирилівська стоянка в Києві; Амвросіївка в Донбасі; печера Кіік-Коба в Криму
Знаряддя кроманьйонця	Скребачки, кам'яні ножі, списи, голки, шила, прикраси (намисто, браслети)

Первісні форми релігії

- **Тотемізм** - віра в спільне походження та кривну спорідненість між людиною та тотемом (тварини і рослини)
- **Анімізм** – віра в існування душі та духів, що керують усіма предметами та явищами навколишнього середовища
- **Фетешизм** - віра в надприродні властивості неживих предметів (фетишів)
- **Шаманізм** - уявлення про надприродну затність служителя культу (шамана) спілкуватися з духами під час ритуалу
- **Магія** - обряди пов'язані з вірою у здатність людини надприродним шляхом впливати на інших людей, тварин, явища природи тощо.

Первісні стоянки

МЕЗОЛІТ (середній кам'яний вік)	
Хронологічні межі	10 - 7 тис. років до н. е.
Природні умови	Потепління, виникнення великої кількості річок, озер, формування сучасного тваринного світу
Характерні риси	<ul style="list-style-type: none"> • Через мисливську кризу - полювання на невеликих звірів і птахів, рибальство, річкове збиральництво. • Винайдення лука та стріл, човнів і плотів. • Поява мікролітів - дрібні кам'яні знаряддя - для насаджування на стріли, для вставляння у списи, гарпуни. • Приручення перших тварин (свиней, собак, кіз, овець). • Формування племені - групи родових общин, які мають спільні органи влади, духовну та матеріальну культуру. • Поява рибальства - новий вид привласнювального господарства • Вперше приручили собаку

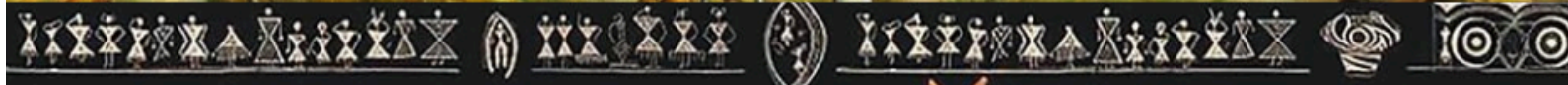
Людські стоянки	Мурзак-Коба та Фатьма-Коба – у Криму, Гребениківська стоянка – на Одещині, Журавська – на Чернігівщині та ін.
НЕОЛІТ (новий кам'яний вік)	
Хронологічні межі	6 - 4 тис. років до н. е.
Неолітична революція	Неолітична революція: перехід від привласнюючих форм господарювання до відтворюючих (від полювання до скотарства, від збиральництва до землеробства).
Характерні риси	<ul style="list-style-type: none"> ● Створення нових знарядь праці - мотика (прообраз сапи), соха (плуг), кістяний серп, кам'яна ступа, зернотерка. ● Виникнення нових прийомів обробки каміння – шліфування, свердління, розпилювання. ● Поява керамічного (глиняного) посуду, прядіння та ткацтва. ● Демографічний вибух. Початок переходу до патріархату – епохи в розвитку первіснообщинного ладу, що характеризується керівною роллю чоловіка в родинному, господарському та громадському житті. ● Формування археологічних культур – сукупності археологічних пам'яток певної території та часу, що мають місцеві своєрідні особливості; дістають назву за місцем першої знахідки або за певними визначальними ознаками (обрядом поховання, формою кераміки) (Буго-Дністровська, культур лінійно-стрічкової кераміки)

ЕНЕОЛІТ (мідно-кам'яний вік)	
Хронологічні межі	4 - 3 тис. років до н. е.
Характерні риси	<ul style="list-style-type: none"> ● Скотарство відокремилось від хліборобства; ● Скотарство стає кочовим; ● Поруч із кам'яними знаряддями праці починали виготовляти мідні; ● Відбувся перехід від мотичного до рільного землеробства; ● Примітивна торгівля.
Археологічні культури	Трипільська культура. Середньостогівська культура

Трипільська культура - відкрита в II половині XIX ст. археологом Вікентієм Хвойкою поблизу селища Трипільля на Київщині

Хронологічні межі	IV - середина III тис. до н. е.
Територія	Від Прикарпаття до Середнього Подніпров'я, від Волині до Північного Причорномор'я
Поселення	На берегах річок; найбільші мали площу 300-400 га, у яких проживало до 10-20 тис. осіб (Тальянки, Майданецьке). Дерев'яні будинки, у тому числі двоповерхові, із глиняними піччю та підлогою; розписані фарбами
Господарство	<ul style="list-style-type: none"> • Обробка міді. Колесо, свердла. Орне землеробство (пшениця, ячмінь, просо, горох) і скотарство (свині, велика й дрібна рогата худоба). • Спеціальні гончарні печі – горна, ткацькі верстати та глиняні грузила. Виготовлення характерної мальованої кераміки з використанням червоних, чорних і жовтих фарб.
Релігія та культура	<ul style="list-style-type: none"> • Головне божество – богиня родючості (Велика Богиня-Матір). Поклонялися бику (символу сонця та чоловічої сили), змієві (охоронцю будинку). • Створено основу для появи писемності у вигляді глиняних символів і знаків на кераміці («близнюки» -парні горщики без дна для викликання дощу).
Причини зникнення	Остаточно не з'ясовані. Основні версії: витіснена кочовиками; розпалася внаслідок господарської та екологічної кризи

Житла та мальована кераміка трипільців

Середньостогівська культура названа за урочищем Середній Стіг (Запоріжжя).

Хронологічні межі	Середина IV - середина III тис. до н. е.
Територія	Степове Подніпров'я, Приазов'я, басейн Сіверського Дінця, Нижнє Подоння
Характерні риси	<ul style="list-style-type: none">• Відгінне скотарство (конярство), рільництво, виготовлення посуду, прикрашеного шнуровим орнаментом• Вважаються першими приручили коня для верхової їзди
БРОНЗОВИЙ ВІК	
Хронологічні межі	II тис. - I тис. до н.е.
Характерні риси	<ul style="list-style-type: none">• Час розпаду первіснообщинного ладу• Виробництво першого штучного металу – бронзи (сплаву міді й олова);• Посилення розподілу праці;• Поява майнової нерівності;• Родова община замінюється сусідською;• Суспільна організація – плем'яна чолі з старійшинами родів.
Важливі зміни	<ul style="list-style-type: none">• Заміна родової общини на сусідську.• Утвердження патріархату.• Виділення з роду парної сім'ї.• Виникнення великих етнокультурних спільнот.• Скотарів бронзового віку пов'язують з індоевропейською спільнотою, із якої згодом вийшло чимало народів, у тому числі й українці

Карти та додатки

Мапа 1. Первісні стоянки доби палеоліту

Мапа 2. Місце поширення Трипільської культури

Трипільська культура

Природні зони

- Мішані ліси
- Лісостеп
- Степ

Район розселення племен буго-дністровської культури

Межа розселення носіїв трипільської культури

Межа розселення носіїв середньостогівської культури

Місця знахідок видатних пам'яток давніх землеробів і скотарів

Трипільля-Кукутені

IV тис. - III тис. до н.е.

- Відкрив культуру у 1888 р. археолог Вікентій Хвойко
- Житло:** Двоповерхові житла розписані фарбою
- Господарство:** обробка міді, колесо, свердла, орне землеробство
- Виготовлення характерної мальованої **кераміки** з використанням червоних, чорних і жовтих фарб.
- Головне божество — богиня родючості
- Причина зникнення:** розпалася внаслідок господарської та екологічної кризи

student.ua × тепер ти знаєш

Мапа 3. Місце поширення Середньостогівської культури

Пам'ятки культури

Браслет із меандровим орнаментом. Мізинська стоянка

Кераміка трипільської культури. Орнаментована кераміка.

Кераміка трипільської культури.
Орнаментована кераміка.

- Однією з видатних рис Трипільської культури є її кераміка – це головна візитка Трипільської культури, яку часто називають ще «культурою мальованої кераміки»
- В археологічних матеріалах часто зустрічаються фігурки, які можуть відображати релігійні вірування трипільців, зокрема різноманітні статуетки «великої богині».
- Однією з шанованих трипільцями фігурок є – бик, що часто зустрічається біля жертвників.
- Особливістю трипільської кераміки є округло-вишукла форма посуду, а також зустрічаються біноклеподібні сосуди чорно-вугільного, білоглиняного та червоно-охрового кольорів

student.ua тепер ти знаєш

Житла та мальована кераміка трипільців

